

rești ale Transilvaniei, acest cuvânt se pronunță *șelate* sau *șălată* În cazul acesta și inițial e un indiciu sigur despre originea ungurească a cuvântului

Prin urmare acest „Kulturwort” ni-a venit prin trei filiere în Muntenia și Moldova din neogreacă, *salată*, în Transilvania din maghiară, *șelate*, iar în Banat din sârbo-croată, *sălată*

E PETROVICI

VI.

Vocalele fără de voce în Românește

Definiția vocalelor. Vocalele fără de voce în Rusește, Franceză, Portugeză.

După definiția Prof. Jones (dela *University College-Londra*) vocala este „un sunet cu vibrația coardelor vocale în producția căruia aerul curge continuu prin faringe și gură fără nici o piedecă sau strâmtare care să aducă o fricțiune auzibilă”.

Sau mai pe scurt, se poate spune, că o vocală nu-î alt ceva decât însăși vibrația „bâzâitul” coardelor vocale în scurgerea fără nici o obstrucție a aerului din plămâni, prin larinx, farinx și gură

Aceasta e definiția vocalelor obișnuite pentru că limbajul cunoaște—oricât ar părea de paradoxal—și vocale produse prin simpla trecere a aerului prin gură fără „bâzâitul” coardelor vocale Aceste vocale nu se deosebesc perceptibil de vocalele șoptite (Încercați să șoptiți vocalele limbei noastre de pildă și veți avea o idee destul de limpede de felul cum sună vocalele fără de voce).

Multe limbi europene nu cunosc acest fel de vocale (numite și devocalizate). Așa de pildă în 1 engleză vocale „șoptite” nu fuzionează La fel germana, suedeza, italiana * și

* [Totuși Iaberg și Jud în *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument* Halle 1928, p 216—217 ne singură „dass man in der Toscana, anderswo in Mittelitalien die auslautenden Vokale oft bloß haug oder ffeustert” S P]

spaniola — pentru a numi câteva din limbile de seamă ale continentului pe care viețuim, — n'au în tezaurul lor de sunete vocale fără de voce

Alte limbi europene în schimb posedă aceste sunete. În rusește bunăoară cuvintele ce însemnează *la revedere, ședeți, expoziție* se rostesc cu unele vocale devocalizate ce se transcriu de foneticienii moderni prin cerculețe puse sub vocalele respective : „*praščănti, sadlits v y s t ă f k ă*”

Limba franceză, întrebunțează, arareori e adevărat, vocale în producția cărora coardele vocale nu iau nicio parte. Așa de pildă al doilea *i* din cuvântul ce înseamnă *plecat*, poate fi auzit șoptit din gura multor Francezi *partii*

Un graiu bogat în vocale 'șoptite' e cel portugez Iată câteva exemple culese din tratatul lui Aniceto dos Reis Gonçalves Vianna *tristeza, otrus, entră, mōrtă, părăpătuidad* însemnând *tristeță, alți, între, moarte, veșnicie*, cuvinte îmbelșugate în vocale (și consoane) fără voce. (Observați în deosebire ultimul din cuvintele citate, în care 'vocea' intră abia odată cu vocala *u* *părăpătuidad*) A se notă că în transcrierea acestor cuvinte portugheze litera *ă* reprezintă o „vocală neutră” similară lui *ă* al nostru, în *văd, mă* de ex.

*

Se poate să nu fie o descoperire. Necazuri și griji, cari n'au a face cu știința m'au împiedecat să-mi procur ultimele cărți apărute în țară și streinătate tratând fonetica limbei noastre, așa că nu pot ști dacă *eu* am descoperit întâu vocalele fără de voce în românește *)

În legătură cu teza mea de doctorat *Comparative Phonetics of English and Rumanian* transcriesem între altele și cunoscuta povestire a lui N Gane „Astronomul și doftorul”. Cetind d-lui Prof Jones, șeful Departamentului Phonetic de la

*) [Din studiile dialectale ale lui G Weigand cunoaștem de mult vocalele „șoptite” la sfârșitul cuvintelor românești S P]

„University College” textul meu pus în alfabetul fonetic, d-sea obiectă că litera *i* cu care transcriesem ultima vocală din cele două fragmente din notă¹⁾ nu redă corect vocala ce rostisem L-am întrebat dacă nu cumva pronunțasem desinența (mai literară) *-ei* în loc de *-i*.

D-sea, scurt, englezește, drept răspuns scrise cu creionul un e pe jumătate deschis (ɛ) peste *i*-ul din transcripția mea.

Am părăsit Collegiul foarte intrigat Știam că știu românește mai bine decât profesorul meu care — în treacăt spus — nu cunoaște o boabă din graiul nostru. Dar mai știam și altceva că Prof. D. Jones are o ureche cu care nu poți glumi, un auz de-o infalibilitate ‘papală’²⁾.

Unul din noi doi trebuia să fi greșit Sau nu cumva greșisem amândoi? În care caz trebuia să fie vorba de o distincție prea fină ca să poată fi prinsă cum ar zice muzicanții *a prima vista*

M’am dus acasă hotărât să aflu ce eră cu cei doi *i* a căror taină îmi scăpă, dar pe care, pentru mine lucrul devenea tot mai vădit, nici urechea foarte ageră a Prof. Jones, nu o putuse prinde

Închis în camera mea am început să repet cu glas tare pasagiile ce mă intrigau

După vreun sfert de ceas de mare nedumerire puteam exclamă ca fisicianul grec „evrika”

Eu avusesem dreptate și n’avusesem, Prof. Jones, la fel, avusese și nu, dreptate

Găsind adevărul mă gândiu involuntar la vorba lui Rousseau „Il faut beaucoup de philosophie pour observer une fois ce qu’on fait tous les jours” (Citat de Jespersen)

Problema eră deslegată

Cei doi *i* respectivi erau lipsiți de vibrația, ce însoțește

1) Iată-le

a) fără cea mult lăudată a Moldovi

b) ajunseră la hotaru țării

*) A se vedea articolul subsemnatului din *Rev. Gen. a Invățământului: Deprimerea Urechii*

de obicei vocalele, a coardelor vocale. Ei trebuiau să fie transcriși cu *î*

*

§ 1. Am arătat în monografia „*i* scurt” apărută în *Rev. Gen a Înv.* că acest sunet apare foarte adesea devocalizat, deci *î*. Dar afară de acest *i*

§ 2. Toate vocalele și toți diftongii apar în românește destul de adesea fără de voce. Aceste sunete vocalice fără de voce trebuie să fie considerate ca membrii subsidiari ai fonemelor de care se țin.

i, e, a, o, u, î, â, iî, iû, ș a m d aparțin respectiv fonemelor *i, e, a, o, u, etc.*

§ 3. Iată câteva exemple de astfel de vocale și diftongi devocalizați: suferință, societate, aritmetică, clasicism¹⁾, casa, lupu, câteva, ie la muntea omului și a. m d

§ 4. Chiar două vocale în succesie pot fi devocalizate în românește: generație, imaginație

§ 5. În anumite împrejurări *i* scurt e totdeauna devocalizat

§ 6. Devocalizarea vocalelor lungi nu e absolut esențială limbii române deși ea este destul de frecventă

§ 7. Vocalele fără voce sânt întrebuințate în de obște:

a) La sfârșitul propozițiilor ce nu admit contradicție:
Ți-am spus să pleci acasă!

b) În enumerații mai mult sau mai puțin emfatice
Liberalii, conservatorii, averescanii, socialiștii, etc
.are casă, masă

c) În poezie, și anume în pasagi lirice, patetice
De ex.

„Te duci și ani de suferință” (Mih Eminescu),

d) În limbajul animat, pentru a da relief unei rădăcini prin aruncarea în umbră (efect al devocalizării) a silabelor fără importanță ideologică.

Ex. . dar e la muntea omului!

1) În acest cuvânt și *m* este ‘surd’ sau ‘afon’

e) În moneda măruntă a limbei, ca de pildă în conjuncții și prepoziții și anume în acelea ce încep cu o consonantă tenuă : astfel și adesea devine și iar prepoziția *pe* nu arareori e rostită *pe*

f) În limbajul mai mult sau mai puțin *presto* și mai ales în expresiile-cliseu de felul celor următoare :

trei și ku patru fa(k) șapte

doi și cu cinci fa(k) șapte

(Compară în portugeză : *kûatru, sinku și oitu* (4, 5, 8)

§ 8 Exemplele de mai sus presupun un tempo mai mult sau mai puțin repede, deși cazurile de sub b) și c) arată că viteza nu-i numai decât trebuincioasă

§ 9. Cu excepția vocalelor finale înaintea unei pauze (a se vedea sub a) și b) exemplele de mai sus arată că devocalizarea se întâmplă de obicei între două consonante tenue. (Vezi mai ales cazurile de sub f).

§ 10. Toate vocalele fără voce din exemplele de mai sus se găsesc în silabe neaccentuate. În rare cazuri întâlnim vocale fără voce (numai între consonante tenue¹⁾) și în silabe sub accent Ex înrăutățit

*

Vocalele fără de voce dau limbei române o delicateță discretă care nu poate scăpa din vedere, sau mai bine zis din auzul esteticianului limbajului.

Pe lângă grație ele dăruiesc limbei noastre un mijloc foarte expresiv de-a accentua, unde trebuie¹⁾ logic ori artistic,

¹⁾ Portugeza întrebunțează într-o măsură cu mult mai mare devocalizarea, atât a vocalelor cât și a consonantelor. Vezi și în rom, clasicism cu *i* și *m* devocalizat, așa încât după chiar Gonçalves Vianna „Repetiția constantă a vocalelor atone și șoptite strică considerabil armonia generală a limbei cu atât mai mult cu cât nazalele frecvente sunt mai puțin sonore decât în franceză”

rădăcina, partea de sevă a cuvântului, prin faptul că ele aruncă în umbră sau mai propriu zis în șoaptă aproape neuzită, acele părți ale cuvântului pe care mintea le pricepe fără ajutorul urechii

I, OLIMPIU ȘTEFANOVICI-SVENSK

Londra, *British Museum*.

22 I. 927

VII

Nouă contribuțiuni la Bibliografia veche românească¹⁾.

Ciiasloveți, Sibiu 1696.

Iată câteva completări la descrierea dată în *Bibliografia veche românească* vol. I, pag 339, Nr 101

Pe foaia 244, după terminarea rugăciunilor de dimineață, aflăm iertarea de greșeli cu textul următor

Pretine, Pravoslavnice Cetitoriu, cu umilință te rugăm : unde vei afla nescare greșuri în lucrul acesta al nostru, în slove, în cuvinte, să nu blăstâmi : ce cu blândeată îndreptează și plineaste-se-va precât am putut cu nevoință am lucrat, și precum am aflat în izvod așa am dat și am lucrat, și precum am aflat în izvod așa am dat și în tipar. Ce te rugăm iartă, ca și tu să dobândești Ertăciune del[a] Domnul nostru Is Hs al cărui dar și mlă și nor îl rugăm să fie cu tine pururea.

*Iubitoriu de osteneală
Pop : Kiriac, G 1 Tip.
și Avraam Arhidracon*

¹⁾ Cf *Dacoromania* Vol V pag 601—619, *Octoiul mic* tipărit la Brașov (1557) împreună cu un *Evangheliar slavon* (1580²⁾ vor forma un articol separat De asemenea o *Carte de rugăciune* tipărită în Belgrad înainte de Catechismul calvinesc (1640), care conține Moltvele descrise în articolul D-lui prof univ N Drăganu „*Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan Voevodul Moldovei*” în Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj 1926, Vol III, pag 181—250 La pag 184, la punctul 15, citim „*Motive de rugă de peste săptămână câte trei pe dzi scoase de Măria sa Gheorghe Ștefan voevod, le-au scos din limba sârbească pre limba românească* Aceasta carte face parte din primele tipărituri Rakoczene